

การแสดงระบำ รำ ฟ้อน

ความหมายของคำว่า "ระบำ รำ ฟ้อน"

ระบำ เป็นคำกริยา หมายถึง การแสดงที่ต้องใช้คนจำนวนมากกว่า 2 คนขึ้นไป ซึ่งการแสดงนั้นๆจะใช้เพลงบรรเลงโดยมีเนื้อร้องหรือไม่มีเนื้อร้องก็ได้ ระบำนั้นเป็นศิลปะของการรำรำที่เป็นชุด ไม่ดำเนินเป็นเรื่องราว ผู้รำแต่งกายงดงาม จุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความงดงามของศิลปะการรำไม่มีการดำเนินเรื่อง

รำ เป็นคำกริยา หมายถึง แสดงท่าเคลื่อนไหวคนเดียวหรือหลายคน โดยมีลีลา และแบบท่าของการเคลื่อนไหว และมีจังหวะลีลาเข้ากับเสียงที่ทำจังหวะเพลงร้องหรือเพลงดนตรี รำในความหมายต่อมาคือ "รำละคร"

ฟ้อน หมายถึง การแสดงกริยาเดียวกับระบำหรือการรำ เพียงแต่เรียกให้แตกต่างกันไปตามท้องถิ่น จัดเป็นการแสดงพื้นเมืองของภาคต่างๆ แต่ในรูปของการแสดงแล้วก็คือ ลักษณะการรำรำนั่นเอง ที่ผู้แสดงต้องแสดงให้ประณีตงดงาม

ประเภทของระบำ จำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ

ระบำมาตรฐาน เป็นระบำแบบดั้งเดิมที่มีมาแต่โบราณกาล ไม่สามารถนำมาเปลี่ยนแปลงท่ารำได้ เพราะถือว่าการรำรำที่เป็นแบบฉบับ บรมครูนาฏศิลป์ได้คิดประดิษฐ์ไว้ และนิยมนำมาเป็นแบบแผนในการรำที่เคร่งครัด การแต่งกายของระบำประเภทนี้ มักแต่งกายในลักษณะที่เรียกว่า "ยี่นเครื่อง"

ระบำที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ เป็นลักษณะระบำที่ปรับปรุงหรือประดิษฐ์ขึ้นใหม่ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของผู้แสดง และการนำไปใช้ในโอกาสต่างๆกัน จำแนกออกเป็น

1. ปรับปรุงมาจากพื้นบ้าน หมายถึง ระเบียบที่คิดประดิษฐ์สร้างสรรค์ขึ้นมาจากแนวทางการเป็นอยู่ของคนพื้นบ้าน การทำมหากิน อุตสาหกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นออกมาในรูประเบียบ เพื่อเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่นของตน เช่น เชื้อขี้ไฟ เต็นท์กำรำเคียว ระเบียบอบ ระเบียบกะลา ฯลฯ
2. ปรับปรุงมาจากท่าทางของสัตว์ หมายถึง ระเบียบที่คิดประดิษฐ์ขึ้นใหม่ตามลักษณะลีลาท่าทางของสัตว์ชนิดต่างๆ บางครั้งอาจนำมาใช้ประกอบการแสดงโขน - ละคร บางครั้งก็นำมาใช้เป็นการแสดงเบ็ดเตล็ด เช่น ระเบียบนกยูง ระเบียบนกเขา ระเบียบมฤครำเรียง ระเบียบต๊กแตน ฯลฯ
3. ปรับปรุงมาจากตามเหตุการณ์ หมายถึง ระเบียบที่คิดประดิษฐ์ขึ้นใช้ตามโอกาสที่เหมาะสม เช่น ระเบียบพระประทีป ระเบียบโคมไฟ ประดิษฐ์ขึ้นรำในวันนักขัตฤกษ์ ลอยกระทงในเดือนสิบสอง ระเบียบที่เกี่ยวกับการอวยพรต่างๆ สำหรับเป็นการต้อนรับ และแสดงความยินดี
4. ปรับปรุงขึ้นใช้เป็นการเรียนการสอน ระเบียบประเภทนี้เป็นระเบียบประดิษฐ์ และสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อเป็นแนวทางลือนำสู่บทเรียน เหมาะสำหรับเด็กๆ เป็นระเบียบง่ายๆ เพื่อสร้างความสนใจประกอบบทเรียนต่างๆ เช่น ระเบียบสูตรคูณ ระเบียบวรรณยุกต์ ระเบียบเลขไทย ฯลฯ

ระเบียบประเภทปรับปรุงขึ้นใหม่นี้ ลักษณะท่าทางจะไม่ตายตัว มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ตัวบุคคล ตลอดจนถึงฝีมือ และความสามารถของผู้สอน และตัวนักเรียนเอง

ประเภทของการรำ การรำจะแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ 2 ประเภท คือ

แบ่งตามลักษณะของการแสดงโขน - ละคร ได้แก่

1. การรำหน้าพาทย์ เป็นการรำประกอบเพลงแบบหนึ่ง ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า "หน้าพาทย์" ไว้ดังนี้

"การรำหน้าพาทย์ คือ การรำตามทำนองเพลงดนตรีปี่พาทย์ บรรเลงประกอบการแสดงโขน ละคร และอื่นๆ ผู้แสดงจะต้องเต้นหรือรำไปตามจังหวะ และทำนองเพลงที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะหรือถือหลักการบรรเลงเป็นสำคัญ"

ในการแสดงโขน - ละคร ตามท้องเรื่องผู้แสดงจะต้องใช้เพลงหน้าพาทย์ให้เหมาะสม ซึ่งปรมาจารย์ได้บัญญัติความหมาย และวิธีใช้ดังนี้

หน้าพาทย์ที่ใช้กับกิริยาไป - มาไกล และไกลเช่น

เสมอ

ใช้สำหรับการไป - มาในระยะใกล้ๆ ของตัวละครโขนทั่วไป

เสมอมาร

ใช้สำหรับพญายักษ์

เสมอสามลา	ใช้สำหรับพญายักษ์ใหญ่ แสดงถึงความไป - มาด้วยความโอ้อ่า สง่างาม และภาคภูมิ เช่น ทศกัณฐ์ หรือการแสดงโขนตอนสามทัพ ซึ่งมีตัวละคร คือ ทศกัณฐ์ สหัสเดชะ และมุลพลัม เป็นต้น
เสมอเถร	ใช้สำหรับฤๅษี และนักพรต
เสมอตีนนก(บาทสกุณี)	ใช้สำหรับตัวแสดงที่เป็นท้าวพญาเกษัตริย์ไป - มาด้วยความสง่างาม เช่น พระราม พระลักษมณ์ อีเหนา เป็นต้น
เสมอเข้าที่	ใช้สำหรับเชิญพระฤๅษี ครูอาจารย์ หรือใช้ในพิธีไหว้ครู
เสมอข้ามสมุทร	ใช้สำหรับพระรามยกกองทัพข้ามมหาสมุทรไปกรุงลงกา
เสมอผี	ใช้สำหรับพญายม ภูติผีปีศาจ หรือพิธีไหว้ครู
เสมอตาม	เพลงเสมอที่มีลีลา และทำนองเป็นสำเนียงภาษา เช่น มอญ(เสมอมอญ) ลาว(เสมอลาว) แยก(เสมอแยก) พม่า(เสมอพม่า) เป็นต้น ใช้ประกอบ กิริยาไป - มาของตัวละครที่สมมุติเป็นชาติต่างๆ
เชิด	ใช้สำหรับตัวละครทั่วไปที่ไป - มาในระยะทางไกลๆอย่างรีบด่วน
เชิดฉาน	ใช้ในการติดตามสัตว์ เช่น พระรามตามกวาง ย่าหรีนตามนกยูง
เชิดจิ้ง	แสดงถึงลักษณะการเลี้ยวโล่ หลอกหลอนในการติดตามจับ เช่น รามสูร - เมขลา พระลอตามไก่
ฉะเชิด	เป็นลีลาท่ารำเฉพาะของตัวแสดงเป็นเจ้าเงาะในกิริยาไป - มาในระยะ ทางไกลเช่นเดียวกับเชิด
เหาะ	ใช้สำหรับเทวดา นางฟ้า ในการไป - มาในที่ต่างๆด้วยกิริยารวดเร็ว
โคมเวียน	ใช้สำหรับเทวดา นางฟ้า ในการไป - มาเป็นหมวดหมู่มีระเบียบ
กลองโยน	ใช้ในขบวนแห่หรือการเดินทัพของกษัตริย์ โดยเคลื่อนไปอย่างช้าๆ
พญาเดิน	ใช้สำหรับการไป - มาของตัวเอกหรือกษัตริย์
กลม	ใช้สำหรับการไป - มาของเทพเจ้า เช่น พระนารายณ์ พระอิศวร สำหรับ มนุษย์ที่ใช้เพลงกลมคือเจ้าเงาะ เพราะเหาะเหินเดินอากาศได้อย่าง เทวดา
ชูป	ใช้สำหรับนางกำนัล คนรับใช้

โล้	ใช้สำหรับการเดินทางไป - มาทางน้ำ
แพและ	ใช้สำหรับการเดินทางไป - มาของสัตว์ปีก เช่น ครุฑ
หน้าพาทย์ที่ใช้สำหรับการรื่นเริง สนุกสนาน เช่น	
กราวรำ	ใช้สำหรับการแสดงในความหมายเยาะเย้ย หรือฉลองความสำเร็จ
สีนวล	ใช้สำหรับท่วงที่เยื้องยาตราคราย หรือความรื่นเริงบันเทิงใจของ อิสตรี
เพลงช้า - เพลงเร็ว - เพลง ลา	ใช้สำหรับความเบิกบานใจในการไป - มาอย่างสุภาพ งดงาม แซ่มซ้อย และเมื่อไปถึงที่หมายแล้วจะบรรเลงเพลงลา ปกติเพลงเร็ว - เพลงลา มักบรรเลงหรือรำติดต่อกัน ใช้ประกอบการแสดงตอนขึ้นเฝ้า เป็นต้น
หน้าพาทย์ที่ใช้สำหรับการจัดทัพ และการตรวจพลเช่น	
กราวนอก	ใช้สำหรับการตรวจพลยกทัพของมนุษย์ และวานร
กราวใน	ใช้สำหรับการตรวจพลยกทัพของฝ่ายยักษ์
กราวกลาง	ใช้สำหรับการตรวจพลยกทัพของมนุษย์ในการแสดงละคร
ปฐุม	ใช้สำหรับการตรวจพลยกทัพของแม่ทัพนายกองฝ่ายพระราม คือ สุครีพ และฝ่ายลงกา คือ มโหทร
หน้าพาทย์ที่ใช้ในการต่อสู้ และติดตาม เช่น	
เชิดกลอง	ใช้ในการยกทัพ หรือการต่อสู้ทั่วไป
เชิดฉิ่ง	ใช้ในการค้นหา การลอบเข้าออกในสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง การเหาะลอย ไปในอากาศ การใช้อาวุธ
เชิดนอก	ใช้ประกอบกิริยาตัวละครที่มีไข่มนุษย์โลดไล่จับกัน เช่น หนุมานจับนาง เบญกาย เป็นต้น
หน้าพาทย์ที่ใช้สำหรับการนอน การอาบน้ำ การกิน เช่น	
ตระนอน	ใช้สำหรับการนอน
ตระบรรทมสินธุ์	ใช้สำหรับการนอนของพระนารายณ์
ตระบรรทมไพรี	ใช้สำหรับการนอนของตัวละครที่ค้างแรมในป่า และใช้สำหรับพิธีไหว้ครู โขน - ละคร

ลงสร	ใช้สำหรับการอาบน้ำ
เช่นเกล้า	ใช้สำหรับประกอบการกินอาหาร ต้มสุรา และใช้ในพิธีไหว้ครูโขน - ละคร

หน้าพาทย์ที่ใช้ในการเล่าโลมแสดงความรักใคร่ และเสียใจ เช่น

โลม	ใช้สำหรับบทเกี่ยวพาราสีเล่าโลมด้วยความรัก
ทยอย	ใช้สำหรับการแสดงความเศร้าโศกเสียใจด้วยการร้องไห้
โอดชั้นเดียว	ใช้สำหรับแสดงกิริยาร้องไห้ เมื่อเสียใจไม่มาก หรือใช้กับการร้องไห้ ทั่วไป
โอดสองชั้น	ใช้สำหรับแสดงกิริยาร้องไห้เมื่อเสียใจมาก และนิยมใช้ในการแสดง ละครใน
โอดเอม	ใช้สำหรับแสดงกิริยาร้องไห้เมื่อดีใจ

หน้าพาทย์ที่ใช้แสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เช่น

ตระนิมิต	ใช้สำหรับการแปลงกาย หรือเนรมิตขึ้นด้วยเวทมนตร์
ชำนานู, ตระบองกัน	ใช้สำหรับเนรมิต ประสิทธิ์ประสาทพร หรือแปลงตัว (ใช้สำหรับตัวพระ ตัวนาง และตัวยักษ์)
ตระสันนิบาต	ใช้ประกอบพิธีชุมนุม กระทำพิธีสำคัญๆ เช่น พิธีไหว้ครู
คูกพากย์ และรั้วสามลา	ใช้สำหรับการแผลงอิทธิฤทธิ์
โอดเอม	ใช้สำหรับแสดงกิริยาร้องไห้เมื่อดีใจ

2. การรำบท เป็นการรำอีกประเภทหนึ่งซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายต่างๆ ดังนี้
การรำบท คือ การแสดงท่าทางแทนคำพูดให้มีความหมายต่างไป รวมทั้งแสดงอารมณ์ด้วย
การรำบท คือ การแสดงท่าทางไปตามบท และไม่ใช้เสียงประกอบการพูด ฉะนั้นจึงหมายถึงการแสดงในความหมายของ
นาฏศิลป์ โดยใช้ภาษาท่าทางสื่อความหมาย

ประเภทที่แบ่งตามลักษณะของการรำ

1. รำเดี่ยว คือ การแสดงการรำที่ใช้ผู้แสดงเพียงคนเดียว ได้แก่ การรำฉุยฉายต่างๆ เช่น ฉุยฉายวันทอง
ฉุยฉายเบญจกาย เป็นต้น
2. รำคู่ คือการแสดงที่นิยมใช้เบิกโรงอาจจะเกี่ยวข้องกับการแสดงหรือไม่ก็ได้ เช่น รำประเลง รำแม่บท รำ
อวยพร หรือเป็นการรำคู่ที่ตัดตอนมาจากการแสดงละคร เช่นพระลอตามไถ่จากเรื่องพระลอ

3. รำหมู่ คือ การแสดงที่ใช้ผู้แสดงมากกว่า 2 คนขึ้นไป มุ่งความงามของท่ารำ และความพร้อมเพรียงของผู้แสดง เช่น รำวงมาตรฐาน รำพัด รำโคมรำสีนวล
- ประเภทของการฟ้อน

ศิลปการแสดง "ฟ้อน" ในลานานานั้น มีลักษณะเป็นศิลปะที่ผสมกันโดยสืบทอดมาจากศิลปะของชนชาติต่างๆ ที่มีการก่อตั้งชุมชนอาศัยอยู่ในอาณาเขตลานานานี้มาช้านาน นอกจากนี้ยังมีลักษณะของการรับอิทธิพลจากศิลปะของชนชาติที่อยู่ใกล้เคียงกันด้วย จากการพิจารณาศิลปะการฟ้อนที่ปรากฏในลานานายุคปัจจุบัน ท่านอาจารย์ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล

อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้แบ่งการฟ้อนออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. ฟ้อนที่สืบเนื่องมาจากการนับถือผี เป็นการฟ้อนที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อถือ และพิธีกรรม ได้แก่ ฟ้อนผีมด ผีเม็ง ฟ้อนผีบ้านผีเมือง เป็นต้น
2. ฟ้อนแบบเมือง หมายถึงศิลปะการฟ้อน ที่มีลีลาแสดงลักษณะเป็นแบบฉบับของ "คนเมือง" หรือ "ชาวไทยยวน" ซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่อาศัยอยู่เป็นปึกแผ่นในแคว้น "ลานนา" นี้ การฟ้อนประเภทนี้ ได้แก่ ฟ้อนเล็บ ฟ้อนสาวไหม ฟ้อนเจิง ฟ้อนดาบ เป็นต้น
3. ฟ้อนแบบม่าน คำว่า "ม่าน" ในภาษาลานนา หมายถึง "พม่า" การฟ้อนประเภทนี้เป็นการผสมผสานกันระหว่างศิลปะการฟ้อนของพม่ากับของไทยลานนา ได้แก่ ฟ้อนม่านม้วยเชียงตา
4. ฟ้อนแบบเงี้ยวหรือไทยใหญ่ หมายถึง การฟ้อนที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะการแสดงของชาวไทยใหญ่ (คนไทยลานนามักเรียกชาวไทยใหญ่ว่า "เงี้ยว" ในขณะที่ชาวไทยใหญ่มักเรียกตนเองว่า "ไต") ได้แก่ การฟ้อนไต ฟ้อนเงี้ยว กิ่งกะหร่า (กิงราหรือฟ้อนนางนก) เป็นต้น
5. ฟ้อนที่ปรากฏในการแสดงละคร การฟ้อนประเภทนี้เป็นการฟ้อนที่มีผู้คิดสร้างสรรค์ขึ้นในการแสดงละครพื้นทาง ซึ่งนิยมกันในราวสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่ ฟ้อนน้อยใจยา ฟ้อนลาวแพน ฟ้อนม่านมงคล เป็นต้น

การแสดงเบ็ดเตล็ด

เป็นการแสดงที่คิดประดิษฐ์ขึ้นใหม่ โดยอาจปรับปรุงจากการแสดงแบบมาตรฐาน คือ ยืดแบบ และลีลา ตลอดจน
ความสวยงามในด้านท่ารำไว้ ลีลาท่าทางที่สำคัญยังคงไว้ อาจมีการเปลี่ยนแปลงบางอย่างเพื่อให้งามขึ้น หรือเพื่อความ
เหมาะสมกับสถานที่ที่นำไปแสดง